

† Leop. Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

14. Ribnica.

(491 m, 1014 prebivalcev.)

Malo krajev je na Kranjskem, ki bi bili križem sveta tako znani kakor Ribnica, Ribniška dolina in nje prebivalci, Ribničani. Ponosno poje sam o sebi Ribničan:

»Sem Ribničan Urban
po celem svetu znan;
prav bistre sem glavé
in žlice imam nové.«

Neštivilno je smešnic o Ribničanu. Nekatere omenjajo njegovo pretkanost in bistroumnost, druge njegovo preprostost. Ko bi bile vse zbadljive smešnice resnične, bi Ribničan ne bil takó znan širom sveta, in reči

Ribniški grad in cerkev.

smemo po vsi pravici, tudi spoštovan: med Slovani in Italijani, med Nemci in Madjari — povsod so ga (vsaj pred vojno) kot poštenjaka vedno radi sprejemali. Pa seveda — Nemci imajo svoje Schiltbürgerje in Abelsbergerje, katerim obešajo vse svoje neumnosti; Slovenci pa tudi v tem oziru nismo marali zaostati za ljubimi Nemci, ko smo si izbrali po njih vzorcju Ribničana, da mu prtimo razne budalosti na nedolžne in potrpežljive rame. Po ribniške se pa spakuje rad marsikdo, ki pristnega Ribničana še živ dan ni slišal.

Dokler niso vozile še železnice širom Avstrije, je bilo srečati Ribničana povsod na cesti: s »fukksom«, »švorcom« ali »liščkom« prevažajočega lonce in sklede ali oprtanega z visokim tovorom »siuhe robe«: rešet, sit, ret, žlic i. dr.

Kakor kozolec visoke vozove, obložene s škafi, brentami, bariglami in drugim blagom so vlekli krasni pari proti Hrvaški, Trstu in drugam. S tem je splošno že označena ribniška obrt ali obrtnija v Ribniški dolini.

Kakor smatra Vipavec Vipavsko dolino za »posebno deželico«, ki ji je središče Vipava, kateri pravi kratko »Trg«, tako dela tudi Ribničan. Trg Ribnica, središče Ribniške doline, mu ni trg Ribnica, ampak »Trg«. Ta stoji sredi Ribniške doline. Skozi teče Bistrica, ki deli trg na dva dela. Vežeta ju dva zidana mostova in dve leseni brvi. Levi del ima za podnožje odrastke »Male gore« in nima v sebi nobene vode. Desnemu bregu je pa podnožje odrastek »Velike gore«, in je bogat vode. Že v Valvazorjevem času je bil trg Ribnica precej velik, in kakor kaže njegova slika, ograjen z zidom. Bil je trg trdnjava proti Turkom, ki so pridrli večkrat skozi to dolino v Kranjsko deželo.

V trgu Ribnica je okrajno sodišče, ki spada pod kočevsko okrajno glavarstvo. Občina Ribnica šteje približno 2500 prebivalcev. Občina obsega poleg trga še vasi Breg, Dolenji Lazi, Gorenja vas, Goriča vas, Hrovača, Lipovec, Makoše, Otavice in Žapuže. Župnija ima 5300 duš. Oskrbuje jo dekan z dvema duhovnima pomočnikoma. Šola je šestrazredna deška in šestrazredna dekliška, vsaka s tremi vzporednicami. Obe osnovni šoli obiskuje okoli 500 otrok. Razen teh je v trgu tudi štirirazredna mešana meščanska in obrtno nadaljevalna šola za dečke.

O najstarejši zgodovini Ribnice je težko kaj zanesljivega povedati. Veliki papež Gregor VII. (1073—1085) je začel boj s cesarjem Henrikom IV. (1056—1106). V tem boju je hotel papež osvoboditi katoliško Cerkev od svetne oblasti in narediti konec korupciji, ki se je ob pomoči svetnih vladarjev vrivala v Cerkev. Cesar je pa dobil na svojo stran oglejskega očaka Sigerharda (1068—1077) s tem, da mu je dal furlansko grofijo in pozneje še istrsko grofijo in kranjsko marko (leta 1077.). Kot svetni vladar je očak izročil upravo svojih dežel posameznim plemičem in jim je nakazal določeno mero sveta. Vso pokrajino okoli Ribnice, to je Ribniško dolino, so vladali v očakovem imenu Ribniški gospodje. Katerega rodu so bili, se ne da z gotovostjo reči. Najbrž so bili pradedje mogočnih Celjskih grofov, ki nastopajo kot plemiči Sovneški. Njih rod izvira iz rodu grofov Plajenskih, ki so bili mejni grofje v Savinjski marki. Ti so bili prvi znani Ribniški gospodje. Z dovoljenjem očakovim so smeli podarjeni svet podeljevati ali odprodati tudi v druge roke. Sovneški so odstopili Ribnico, Vinice in Sodražico, tri graščine, Turjaškim leta 1083. Tega leta je poročil Konrad Turjaški (1067—1107) Katarino Sovneško, ki mu je prinesla za doto omenjene tri graščine. Konrad je umrl l. 1107. o sv. Juriju in je bil pokopan v Ribnici, v cerkvi sv. Štefana.¹ To poročilo je za Ribnico velevažno. Pove nam, kako so prišli Turjaški v Ribnico in da je bila takrat že cerkev, gotovo župnijska. Kdo jo je ustanovil, ni znano.

Konrada Turjaškega sin Pilgrim (1085—1160) je omožil l. 1140. svojo hčer Nežo s Henrikom Ortenburškim. Za doto mu je dal nekaj sveta v ribniškem graščinskem gospostvu. Iz tega zakona sta nam znana dva sinova, Oton in Herman. Oton je zahteval po smrti svojega strica Pilgrima l. 1160. zapstalo materino doto. Ker se mu pa menda ni točno ustreglo, je prihrul s svojo vojsko nad Turjak ter ga razrušil. Tako se je začel dolgotrajen boj med Turjačani in Ortenburžani. Večkrat je ležal Turjak v razvalinah. Da bi se Oton lažje branil pred Turjačani, je sezidal l. 1161. dve trdnjavi, Ortnek in Otenstein.

¹ Schumi, Archiv II. 240. — Schönleben, Genealogia Auersp.

Otona Ortenburškega stric, Engelbert II., se je podal leta 1227. v Sveto deželo. Ker je bil njegov zakon brez zaroda, je prodal Ribnico, Vinice in Sodražico gospodom iz Loža: Karlu, Rupertu in Albertu.¹

Loški gospodje pa niso uživali dolgo teh treh graščin. Že leta 1265. so imeli spet Ortenburžani v posesti ribniški grad in patronstvo nad župnijo. Po raznih darovnicah od strani očaka oglejskega so ustanovili veliko ortenburško posest, imenovano po glavnem gradu »ribniško gospostvo«. Segalo je od grada Čušperk pa do reke Kolpe. V 14. stoletju je bila komaj polovica te zemlje obdelana, in sicer le gorenji del okoli Ribnice in Dobrepolja; vse drugo so pa pokrivali gozdovi. Središče teh posestev je bila Ribnica.

Ko so l. 1420. izumrli Ortenburžani, je pripadla bogata njih dediščina Celjanom. Toda tudi celjska zvezda je hitro zatonila. Leta 1456. je padel pod mečem zarotnikov zadnji Celjan, grof Urh. Zapustil je toliko posestev, cvetočih mest, trgov in gradov, da jih nahajamo v takem obsegu le redkokdaj v oblasti kakega kneza ali vojvoda. Vsled dedinske pogodbe, ki jo je sklenil cesar Friderik III. s Celjani leta 1445. je pripadlo vse to posestvo Habsburžanom. Preden je pa dobil Friderik III. vse to v mirno posest, se je moral trdo vojskovati, pred vsem z Urhovo vdovo, grofico Katarino, za katero je šel v boj vojskovodja celjske grofije, češki plemič Jan Vitovec. Njemu in Katarini so prisegli celjski podložniki zvestobo. Ribničani so se pa podvrgli cesarju in mu prisegli zvestobo. Cesar je nato ustanovil v Ribnici (1457) bratovščino svetega Rešnjega Telesa in ji daroval pol kmetije.²

Do leta 1916. so oskrbovali ribniško graščino cesarjevi oskrbniki: Lambergi (Andrej Lamberg je zidal grad na Bregu, ki so ga dobili pozneje Verneki, Vincenštajn, nazadnje Kobencelji — ti so graščino združili z ribniško), Mažgoni in Burgstalli. Leta 1619., 1. marca, je prodal Ribnico cesar Ferdinand II. Ivanu Jakobu Kizelj pod pogojem, če bi jo njegov rod kdaj postavil na prodaj, je prvi kupec habsburška hiša. Leta 1641. je prodal Jurij Jernej Kizelj Ribnico Andreju grofu Trilekov. Od Trilekov so jo kupili grofje Kobencelj. Obdržali so jo do leta 1810. V tem času je bil ribniški graščak grof Ludovik Kobencelj. Bil je zvest Avstrijec in ni mogel trpeti francoske vlade, ki se je takrat ustalila na Kranjskem. Bil je ta Kobencelj poslednji iz te rodovine. Leta 1810. je prodal ribniško graščino Antonu Rudežu. Njegova rodovina jo ima v lasti še danes.

Okoli ribniškega gradu se je razvil trg Ribnica. O kakšnih posebno starih trških listinah ni sledu. Uničil jih je najbrž požar, ki je tolikokrat razdejal ribniški trg. Vendar je ribniška »süha roba« izpričana v 15. stoletju, dasi gre njeno izdelovanje daleč nazaj. Cesar Friderik je izdal leta 1492., 25. oktobra, v Lincu za Kočevarje in Ribničane posebno pismo, s katerim jim dovoljuje, da smejo uvažati živino, platno in razne lesene predmete, ki jih sami doma izdelujejo, na Hrvaško in druge obmejne dežele.³ Kakšni so bili ti leseni izdelki, nam pripoveduje Valvazor: hišni krožniki, sklede, škafi, vedra, rešeta in mnoge druge drobnarije. Ta domača obrt je bila navadno postransko kmetovo delo. Pečal se je z njo takrat, ko je počivalo kmetovanje in tudi živinoreja ni dajala preveč opravila. Pomočnikov pri tem delu Ribničan ni imel, razen svoje domače: ženo, hčere in sinove. Ti so potem isto rokodelstvo naučili svoje potomce.

Cesarja Friderika listina je napravila za Kočevje in Ribnico neko izjemo. Drugod so imele pravico do rokodelstva le zadruge po mestih in trgih. Sicer je bilo drugačno trgovanje po deželi prepovedano. Kmet ni

¹ Richter, Fürsten und Grafen von Auersperg. Archiv 1830/600.

² Dimitz G. Kr. I. 274.

³ Dimitz G. Kr. I. 310.

smel s svojimi domačimi izdelki prosto kupčevati, tudi ne na trgu izpostaviti na prodaj svojih izdelkov; le rokodelci po mestih in trgih so imeli to pravico. To nam pove dosti jasno, zakaj je v začetku novega veka povsod domača obrt prenehala. Izjemo so imeli le Kočevarji in Ribničani. Turška sila in druge nezgode so namreč te kraje tako izžele, da je vlada sama spoznala: ljudstvu brez domače obrti in svobodnega trgovanja ni živeti. Od tod tako dolgo ohranjena in negovana domača obrt, ki še dandanes največ redi to prebivalstvo.

(Konec prihodnjič.)

J. E. Bogomil:

Pastir med svojimi.

Skoraj dvajset let je že poteklo, odkar so bili gospod Janez in njegova župnija kakor ena sama velika družina.

Kolikokrat je v teh dvajsetih letih spremljal svoje v življenje, v časno in večno. Obiskoval jih je, pogovarjal se z njimi, dajal jim dobre svete, bodril jih in navduševal, pomagal jim, kjer je šlo že skoro navzdol: vsem je hotel biti vse. Ko je pa prišel mesec smrti, in v naravi vse umira, ljubezen živih pa prinaša zadnje cvetje na grobove rajnih, takrat je pa tudi gospod Janez večkrat kot sicer zavil svoj korak med grobove. Pogovarjal se je ondi z mrtvimi, kakor bi bili še živi; tisoč spominov mu je vstajalo pred očmi, tisoč vezi ga je spet priklenilo na tiste, ki jih je poznal, pa jih ni bilo več, a so mu vendar bili še vedno ljubi in dragi.

»Ti Francon,« je govoril sam s seboj, »ti si me pripeljal v to župnijo, jaz sem te pa moral spremiti proti hiši večnosti. Škoda te je bilo! No, pa je moralo biti tako prav. Le mirno čakaj; pridem kmalu za teboj. Kmalu, kmalu...«

»Tu je pa Vovkova Francika. V beli oblekici, z venčkom na glavi, s šopkom v roki si stala pred menoj in me pozdravila ob prihodu. Sámó življenje te je bilo. Pa si morala iti pred menoj — ni bilo drugače. Mogoče že tam pripravljáš svoj pozdrav zame?«

»O, Štefanov Janko, tudi tebi moram nekaj povedati! Nagajivec si bil! Neugnana kri! Če si še tam tak, boš še nebesa podrl. Nemirna kri, pa si imel vendar dobro srce. Zato sem ti vse odpustil, vse tiste šolske burke. Zraven tebe pa Košičkov Jaka! Ali še veš, kako sta se stegla. Do hudega! Paglavca! Zdaj sta že davno oba v miru! Mladost!«

»Kaj pa Jerinova mama? Deset sirot je plakalo za teboj, ko si legla v grob, in meni se je trgala beseda, ko sem vrgel prst na tvoje zemeljske ostanke, in srce mi je pokalo, ko sem poslušal ihtenje tvojih sirotic. Danes pa? Vsi so preskrbljeni: Janko je mašnik, Verica je usmiljenka... no, kaj ti bom pravil, saj sama veš, kje so in kaj so. Tu si jih popustila, tam zanje molila... Prosila, kakor le mati zna.«

»Aj, tu so pa grobovi naših malih! Kako vam je? Dobro, ne li? Med angelčki se igrate, vriskate in pevate; o Bog vas blagoslovi! Živeti še niste znali, umreti ste pa morali. Kazen za greh! Smrt, tudi nedolžnemu cvetu ne prizanašáš! Kako si kruta! Ne, ne, ne bom tako govoril. Dobra si, prijazna, saj si jim odprla nebesa. Ali jih boš tudi meni?«

Ob cerkvi je obstal. Črna plošča na zidu in na njej cela vrsta imen. Sami znanci so mu vstali pred očmi: Kodrasov Jože, Torkarjev Miha, Blažinov Janez...